

Інформаційна довідка щодо призначення пенсій членам сім'ї військовослужбовців*

***Анотація.** В Інформаційній довідці викладено результати аналізу порядку звернення за призначенням пенсій у разі втрати годувальника із числа військовослужбовців і осіб, пенсійне забезпечення яких передбачено Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Визначено підставу та умови виникнення права на пенсію в разі втрати годувальника, які впливають на особливості порядку звернення за її призначенням. Акцентовано увагу на необхідності удосконалення законодавчого регулювання порядку звернення членам сім'ї військовослужбовців за пенсією в разі втрати годувальника.*

***Ключові слова:** соціальний захист, пенсія, втрата годувальника, утриманці, Пенсійний фонд України, портал електронних послуг.*

Вступ.

У теоретичному і практичному аспектах пенсії в разі втрати годувальника належать до складних видів соціального забезпечення. Їх специфіка полягає в тому, що настання правомочності осіб, які претендують на призначення пенсії, визначається законодавством не тільки щодо них самих, а й до годувальника. Головною відмінністю цього виду пенсійного забезпечення є те, що пенсія призначається не у зв'язку із суспільно корисною діяльністю претендента на пенсію, а у зв'язку зі здійсненням такої діяльності годувальником. Можливість уніфікації правил призначення пенсій у разі втрати годувальника ускладнюється наявністю диференційних умов про вид і характер діяльності, якою займався годувальник (наприклад, перебував на військовій службі), і порядком встановлення кола претендентів на такий вид пенсії (зокрема, визначенням факту перебування на утриманні померлого годувальника). Однак, за будь-яких відмінностей в умовах призначення, сутність пенсії в разі втрати годувальника полягає в забезпеченні засобами існування непрацездатних осіб, які перебували на утриманні померлої / загиблої особи і пов'язані з нею родинними або шлюбно-сімейними відносинами.

Основна частина.

Призначення пенсій у разі втрати годувальника із числа загиблих / померлих військовослужбовців, зниклих безвісти в період бойових дій врегульовано Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»¹ (далі – Закон). До особливих умов призначення таких пенсій слід віднести: відсутність вимоги про наявність певної вислуги років (частина п'ята статті 2); зазначення обставин смерті годувальника (помер / загинув у період проходження служби або не пізніше 3 місяців після звільнення зі служби чи пізніше

---

¹ Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>

цього строку, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних у період проходження служби, або пропав безвісти в період бойових дій); наявність виключень щодо дотримання вимоги про перебування осіб на утриманні годувальника (пенсія призначається: непрацездатним дітям; непрацездатним батькам і дружині (чоловікові), якщо вони після смерті годувальника втратили джерело засобів до існування, а також непрацездатним батькам і дружині (чоловікові) військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за Законом) (частини друга, шоста статті 30, стаття 35 Закону).

Зауважимо, що відповідно до загальних положень законодавства² у частині призначення пенсій у разі втрати годувальника сутність вимог до годувальника полягає в наявності на день смерті певної тривалості страхового стажу, необхідного для призначення пенсії (за виключенням випадків, коли пенсія призначається незалежно від тривалості страхового стажу), а до претендентів на пенсію в разі втрати годувальника – знаходження на утриманні годувальника через свою непрацездатність.

Знаходження на утриманні означає перебування на повному утриманні годувальника або одержання від нього допомоги, яка була для особи постійним і основним джерелом засобів існування. Не є утриманцями особи, які одержували від годувальника допомогу епізодично, а також у розмірах, недостатніх для того, щоб забезпечувати засоби існування.

Наявність підстави та спеціальних умов для виникнення права на пенсію в разі втрати годувальника із числа військовослужбовців та інших осіб, пенсійне забезпечення яких передбачено Законом, обумовили особливий порядок звернення за її призначенням. Відповідно до постанови правління Пенсійного фонду України від 30.01.2007 р. № 3-1 (у редакції постанови правління Пенсійного фонду України від 02.03.2023 р. № 10-1) члени сім'ї померлого годувальника, які на момент смерті не отримували пенсію, звертаються до органу, що призначає пенсію, через уповноважені органи відповідних міністерств (Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України тощо). Якщо померлий годувальник отримував пенсію, заява подається до відділу Пенсійного фонду України, який здійснить призначення (розподіл) пенсій. Заява про призначення пенсії неповнолітнім або непрацездатним членам сім'ї годувальника подається законним представником за місцем проживання.

До заяви про призначення пенсії в разі втрати годувальника додаються такі документи: подання про призначення пенсії, підготовлене уповноваженим органом (структурним підрозділом); витяг із наказу про виключення годувальника зі списків особового складу у зв'язку зі смертю, із визнанням судом безвісно відсутнім; свідоцтво про смерть годувальника або рішення суду про визнання його безвісно відсутнім чи оголошення його померлим; документи, що засвідчують родинні відносини непрацездатних членів сім'ї із померлим годувальником; документи про

---

² Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

перебування непрацездатних членів сім'ї на утриманні померлого (загиблого) годувальника, за виключенням випадків, передбачених Законом; грошовий атестат та довідка про щомісячні додаткові види грошового забезпечення; документи, що підтверджують право на призначення пенсії незалежно від віку; документи про обставини загибелі чи смерті годувальника внаслідок поранення, контузії, каліцтва, одержаних під час проходження служби при виконанні службових обов'язків (обов'язків військової служби); документи, що підтверджують право на встановлення надбавок, підвищень, інших доплат (за наявності) тощо.

Необхідність подання значної кількості документів, необхідних для формування пенсійної справи і визначення розміру пенсії, обумовила особливий порядок призначення пенсії в разі втрати годувальника із числа військовослужбовців, а саме – наявність спеціального суб'єкта – уповноваженого органу (структурного підрозділу), який формує подання про призначення пенсії та забезпечує підготовку всіх необхідних документів (їх копій). Метою запровадження вказаного порядку слід вважати надання допомоги особам, які претендують на таку пенсію, у зборі і підготовці документів, необхідних для оформлення пенсії. Звичайно, цей порядок за темпоральними і територіальними чинниками значно поступається порядку особистого звернення особи за призначенням пенсії через вебпортал електронних послуг Пенсійного фонду України або засоби Порталу Дія.

З урахуванням сучасних потреб і з метою спрощення порядку призначення пенсії членам сім'ї військовослужбовців у разі втрати годувальника розроблено законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» щодо встановлення особливостей звернення за призначенням пенсії в разі втрати годувальника сім'ям військовослужбовців» (реєстр. № 11374 від 24.06.2024). Проектом пропонується внесення змін до статті 29 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», якими передбачити можливість подання заяви про призначення пенсії в разі втрати годувальника з усіма необхідними документами членом сім'ї військовослужбовця / іншої особи, яка має право на пенсію згідно з цим Законом, через уповноважений орган (структурний підрозділ) або вебпортал електронних послуг Пенсійного фонду України або засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг із використанням кваліфікованого електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису³.

Розглянувши законопроект, вважаємо слушним зазначити таке. Реєстрація особи в особистому кабінеті вебпорталу електронних послуг Пенсійного фонду України або Єдиного державного вебпорталу електронних послуг полегшує взаємодію особи з Пенсійним фондом України. Враховуючи, що суб'єктом

---

³ Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» щодо встановлення особливостей звернення за призначенням пенсії в разі втрати годувальника сім'ям військовослужбовців (реєстр. № 11374 від 24.06.2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44495>)

пенсійного правовідношення в разі втрати годувальника не є сім'я, як це було раніше передбачено Законом України «Про пенсійне забезпечення» (1991 р.), а є окремо взяті непрацездатні особи (члени сім'ї), правосуб'єктність кожного з яких реалізується, зокрема стосовно неповнолітніх осіб, законним представником в інтересах кожного з них окремо⁴, то суттєвих заперечень щодо положень законопроекту не вбачається.

Водночас урахуванню підлягає той факт, що реєстрація в особистому кабінеті вебпорталу електронних послуг Пенсійного фонду України передбачає подання всіх необхідних копій документів для призначення пенсії в разі втрати годувальника. Згідно з Порядком подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»⁵ до заяви, поданої в електронній формі через вебпортал, додаються скановані копії оригіналів документів, на які накладається кваліфікований електронний підпис, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису. Наразі копії таких документів подаються уповноваженим органом (структурним підрозділом) до відділу Пенсійного фонду України, завірені в установленому порядку цим уповноваженим органом (структурним підрозділом) або органом, в якому особа проходила військову службу (службу).

У випадку звернення особи для призначення пенсії через електронний пенсійний кабінет виникає питання: чи достатньо верифікованою є інформація, яка міститься в електронних копіях документів, зроблених із копій документів, що видаються особі, яка претендує на пенсію, уповноваженим органом (структурним підрозділом) для їх подання до Пенсійного фонду України?

Окрім того, відповідно до Порядку в разі неналежного оформлення поданих документів або відсутності необхідних документів – про це повідомляється уповноважений орган (структурний підрозділ), який зобов'язаний їх надати протягом трьох місяців із дати подачі заяви. Подача особою заяви про призначення пенсії в разі втрати годувальника через особистий кабінет вебпорталу електронних послуг Пенсійного фонду України означає, що саме заявнику (тобто цій особі) буде повідомлятися інформація про відсутність необхідних документів і строки їх надання для призначення пенсії. Однак забезпечення надання таких документів у встановлені строки залежить від уповноваженого органу (структурного підрозділу), тому, на нашу думку, потребує посилення гарантія реалізації права особи на пенсію.

Урегулюванню підлягає посилення відповідальності за неповне або несвоєчасне подання документів, що впливає на строки призначення пенсії. На нашу думку, потрібно розмежувати випадки, які виникають з вини уповноваженого

---

⁴ Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні. Монографія. К.: Ін Юре, 2012. 540 с.

⁵ Порядок подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»: постанова Правління Пенсійного фонду України від 02.03.2023р. № 10-1 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 05 квітня 2023 р. за № 572/39628). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0572-23#Text>

органу (структурного підрозділу), від випадків неповного або несвоєчасного подання документів з вини особи, яка звернулася за призначенням пенсії.

Висновки.

Прагнення України бути частиною Європейського Союзу вимагає удосконалення законодавчого регулювання у сфері пенсійного забезпечення у контексті соціальної спрямованості держави. Одним із способів підвищення ефективності пенсійного забезпечення є застосування інформаційно-комунікаційних технологій, що вимагає особливої уваги як до захисту персональних даних, так і щодо гарантій реалізації права на пенсійне забезпечення, а також запобігання випадкам шахрайства. У зв'язку з цим законопроекти, спрямовані на вдосконалення порядку призначення пенсій, вимагають виваженого підходу.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

* Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.